

שנה טבה

להתחיל מבראשית העולם עגל ופתוח

ישנם ימים בהם כל הציבור בישראל מתאחד ללא הבדלים. ימי החגים שעברו עלינו לטובה הם דוגמה טובה לכך. החגים הצליחו לחבר אותנו מחדש למשפחותינו, לחברינו, לשכנינו, למסורת שלנו ולעברנו. זאת לצד האווירה של הימים האחרונים שעם ישראל כולו, ללא יוצא מן הכלל, עצר נשימה, לרגל חזרתו של החייל גילעד שליט, תפילתנו איפוא, שנמשיך לינוק מאווירה זאת לכל אורך השנה, הבאה עלינו לטובה.

דומה שלהתחיל שוב מבראשית טומן בחובו הרגשה אמביוולנטית. מאחד גיסא, הרגשה של התחלה חדשה, המעוגנת באופטימיות שהנה שנה זאת תראה קצת אחרת מאשר אשתקד. אנו נצעד בבטחה מתוך שליטה מלאה בגורלנו. ומאידך גיסא, ההרגשה שהכל רק מתחיל מחדש, שכן האדם כחלק אינטגרלי מהעולם הוא סובב סובב בחוקיות בלתי נשלטת.

דומה שבעל ספר קהלת. מבטא יפה הרגשה אמביוולנטית זאת גורס קהלת (פרק א', פסוק ט) "מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה". לפי התפישתו בפסוק, דבר אינו משתנה. האדם אינו מסוגל לשנות דבר, כיוון שגורלו נקבע מראש. לאורך רוב הספר פוסל המחבר את כל האפשרויות לאושר שמציע העולם ומראה שאין ביכולתן להביא לשלוות הנפש אותם מחפש האדם. בקיצור דטרמיניזם מוחלט. באופן מפתיע, בסוף הספר, אחרי שקהלת פסל כמעט כל דבר – כותב המחבר "סוף דבר, הכול נשמע: את-האלוהים ירא ואת-מצוותיו שמור, כי-זה כל-האדם. כי, את-כל-מעשה, האלוהים יביא במשפט, על כל-נעלם: אם-טוב, ואם-רע." מכאן ניתן לראות בבירור ניגוד חריף לדטרמיניזם, אשר אינו מאפשר משפט, מאחר שאין בחירה חופשית.

האם אפשר להתגבר על תחושה דיאלקטית זאת? שופנהאור הנחשב לפילוסוף "פסימיי" משום שהוא התקדם צעד נוסף לכיוון הדטרמיניזם המוחלט. ומתוך כך הרבה לעסוק בחיבוריו בסבל האוניברסאלי. הוא טען שהעולם מתנהל מתוך רצון לרצון הזה אין מטרה או תכלית ואיננו תבוני או רציונאלי; הוא בבחינת מאבק עיוור דומה שגישה דטרמיניזם זאת אינה עולה בקנה אחד מהבחינה הדתית. משום שאם אין בחירה חופשית, קשה להטיל על האדם אחריות למעשיו ועקרון השכר והעונש האלוהי על מעשי האדם איננו מוסרי. ומאידך אם נרצה לטעון שיש בחירה חופשית ללא כל אקראיות בעולם נשקר לעצמנו ויש בגישה זאת התעלמות מהצד האנושי של האדם.

להערכתנו דומה שהעובדה שבה, המדענים בתוכם גלילאו חשפו לפנינו שכדור הארץ עגול יש בו להסביר, במעט, את ההרגשה הלא יציבה של האדם בעולם הזה. ושגילו זה משקף את תחושה האמביוולנטית שעליה הצבענו לעיל. נמצאנו למדים אמנם העולם הוא עגול עם זאת הכל פתוח. העולם עגל ופתוח כותב מקסים רילסקי:

העולם עגל ופתוח
עננים בֶּסֶךְ הוֹלְכִים
עֲמָהֶם בְּצַעַד בְּטוֹחַ
טוֹב לָלֶכֶת בְּדַרְכֵיכִים.

עננים שְׁטִים בְּרָקִיעַ
וְרָחַב כְּאוֹר שְׁבִילָם.
אִם נִלְךְ וְדָאִי שְׁנָגִיעַ
עַד סוּפוֹ שֶׁל הָעוֹלָם.

בְּנִתְיָבֵי הָרִים נַעֲפִילָה,
נַעֲבֹר שְׁבִילֵי עָפָר,
כֹּל דְּרָכֵינוּ בְּטַח יוֹבִילוּ
לְעוֹלָם אֶל זֶה הַכְּפָר.

מילים: מקסים רילסקי
תרגום/נוסח עברי: נתן יונתן
לחן: לב (לבקו) רבוצקי
שנת כתיבה: 1935

נמצאנו למדים איפוא כפי שכותבת לאה נאור "סוף זה תמיד התחלה של משהו אחר טוב יותר, רע יותר? לא יודע מה יותר משהו אחר... שהדרך נגמרת מתחיל איזה שביל כשהלילה נגמר אז הבקר מתחיל. כשנגמרת שעה, עוד שעה מגיעה רק בסוף הידיעה מתחילה שגיאה... כל תשובה מתחילה רק בסוף השאלה כשסרט נגמר החיים מתחילים הצלילים מתחילים כשאין כבר מילים... סוף זה תמיד התחלה של משהו אחר טוב יותר, רע יותר?"

סוף זה תמיד התחלה של משהו אחר.
- טוב יותר?
- רע יותר?
- לא יודעת מה יותר.
משהו אחר.

כשהדרך נגמרת מתחיל איזה שביל,
כשהלילה נגמר אז הבוקר מתחיל,
כשנגמרת שעה, עוד שעה מגיעה,
רק בסוף הידיעה מתחילה השגיאה.
סוף זה תמיד התחלה של משהו אחר.

יש תמיד יום מחר לכל יום שעובר,
כל חלום משומש מחליפים באחר.
כשנגמרת שנה, עוד שנה מתחילה,
כל תשובה מתחילה רק בסוף שאלה.
כי סוף זה תמיד התחלה של משהו אחר.

כשהסרט נגמר החיים מתחילים,
הצלילים מתחילים כשאין כבר מילים.
כשנגמור את הצליל אז נתחיל צליל אחר.
כשנגמור את השיר אז נתחיל לדבר.
סוף זה תמיד התחלה של משהו אחר.
- טוב יותר? רע יותר?
- לא יודעת מה יותר.
משהו אחר.

העולם עגול. אנו חיים בתוך עולם לא מובן על צורכו המסתובב באופן אוטומאטי-מכאני עם זאת נדמה שהכל פתוח. הרב סלובייצ'יק בתארו את האדם הייעודי גורס "סיסמת ה"אני" הייעודי היא: "על כורחך אתה נולד ועל כורחך אתה מת אבל ברצונך החופשי אתה חי".

האדם נולד כאובייקט, אבל ביכולתו להיות כסובייקט וכיוצר ומחדש, המטביע על חייו את חותמו האינדיבידואלי והחורג מן האוטומטיות אל הפעילות היצרנית. תעודתו של האדם בעולמו, על פי היהדות, היא להפוך גורל ליעוד: קיום מופעל ומושפע לקיום פועל ומשפיע: קיום מתוך אונס, מבוכה ואילמות- לקיום מלא רצון, מעוף ויזמה. (הרב סלוביץ' יק, קול דודי דופק).

נתחיל מחדש אם טוב ואם רע לא נדע אבל ברצוננו החופשי אנו חיים.

שבת שלום

שרון שלום
רב קהילת קדושי ישראל